

TOTALITARIZAM I ATEIZAM

Ivica Šola

Reći kako su ateizam i totalitarizam korelativni prejaka je tvrdnja. Shvaćena u pojednostavljenom obliku, ona bi mogla biti ne samo «politički nekorektna» već pomalo i priglupa, ukoliko bi se time željela vršiti nekakva militantna apologetika teokracije ili zagovaranja klerikalizma. Kao što će se svaki imalo informiraniji i obrazovaniji teolog, u obrnutom smislu, samo nasmijati na teze egiptologa Assmana koji sva zla ovoga svijeta

vidi u isključivosti monoteizama, kao i Dawkinsovom otkrivanju «tople vode» o destruktivnim potencijalima religijskog. No s druge strane, teško je ne dati dužnu pozornost autorima koji upozoravaju kako prije prosvjetiteljstva nisu postojali totalitarni režimi, te da isti nastaju paralelno sa sekularizacijom i sekularizmom,

shvaćenima kao procesom emancipacije društva od upliva religijskog. Jedan takav je Robin Harris, koji na jednom mjestu osvrćući se na nacizam, fašizam i komunizam, piše: «Ono što je zajedničko svakoj od ovih ideologija jest da su one totalitarne. Rabim taj pojam kako bih opisao režim koji ne prihvaća nikakva ograničenja moći države, koji ne poštuje nijednu autonomnu instituciju i koji ne poznaje nikakvo pravo osim onih koje on uspostavi. Razlika između totalitarnog i autoritarnog važna je. Autoritarna vlada nije demokratska, ali ona dopušta prostor za

institucije i interese koje ne kontrolira. Kompatibilna je s vladavinom prava te ju možda čak i poštuje. Većina je vlada tijekom povijesti bila autoritarna. Samo su vlade nakon razdoblja prosvjetiteljstva, potaknute utopijskim ateističkim ideologijama, bile totalitarne.» Ono što Harris ovdje implicira, premda ne razvija misao, jest činjenica da su svi veliki totalitarizmi prošlih vjekova zapravo posljedica sekulariziranja judeo-kršćanskog mesijanizma gdje, umjesto odbačenog Boga, ulogu mesije preuzima rasa, klasa ili nacija.

Francuska revolucija dala je značajan zamah sekularizaciji društva

Kršćanstvo, nastalo kao sekta unutar židovstva, temelji se ne na pogledu unatrag već unaprijed, nošeno nadom u drugi Kristov dolazak. Označava ga tzv. «eshatološka napetost» koja odbacuje svaki apsolut unutar povijesti, svaku ideja savršenog društva. Jacques Derrida s pravom, stoga, upozorava da je kršćanstvo nemoguće razumjeti

bez apokaliptičkog tona poziva

«Dođi, Gospodine Isuse» (Otk, 22, 20). Mesijanizam je, u tom smislu, način motiviranja sadašnjosti, poziv na budnost, jer posljednja vremena, «telos», ispunjenje i dovršetak povijesti nisu ljudsko djelo, već dar Božje milosti, drugog Kristovog dolaska. Smisao i ispunjenje povijesti u (judeo)kršćanina nije u povijesti već u transcendenciji, što ne znači da se unutarstvetsko i povijesno prezire ili omalovažava, unatoč mnogim (heretičkim) zastranjenjima kroz povijest. Jedno takvo «zastranjenje» dogodilo se unutar samog kršćanstva.

Radi se o Joakimu da Fioreu, kalabrijskom opatu na razmeđu 12. i 13. stoljeća, koji je razvio veoma zanimljivu teologiju, filozofiju povijesti. Joakim je povijest podijelio na tri razdoblja: razdoblje Oca (Stari savez), razdoblje Sina (Novi savez) i razdoblje Duha. Ono što je «heretično» u ovoj Joakimovoj misli (kojeg, zanimljivo, svojata New Age pokret kao jednog od svojih «otaca») jest to da se spasenje ne veže uz Krista, Mesiju, uz njegov drugi dolazak, već da je ono unutarpovijesno djelo Duha, da se radi o «Kraljevstvu Božjem» koje će se ostvariti na zemlji. Francuski teolog Henri de Lubac primijetit će kako su Joakimova filozofija povijesti i njegov «imanentizam», stran ortodoksnom kršćanskom mesijanizmu, utjecali na Lessinga, Fichtea, Herdera sve do Hegela, a preko potonjeg (i potonjih) i na Marxa, Hitlera i druge «genije» koji su, odbacivši Boga i transcendenciju kao zabludu i iluziju, krenuli u projekt stvaranja «kraljevstva božjeg» na Zemlji. Prosvjetiteljska ideja unutarpovijesnog progresa na temelju emancipiranog razuma, Marksova komunistička utopija «besklasnog društva», «diktatura proletarijata», mesijanska uloga njemačke rase kako je zamišljaše Hitler, sve su to «imanentizmi» koji su rodili moderne totalitarizme, sekularizirane inačice kršćanskog mesijanizma, gdje je Joakimova filozofija povijesti konkretizirana rijekama krvi i zla u ime boljeg i pravednijeg svijeta. Kada je Harris ustvrdio kako su samo «vlade nakon razdoblja prosvjetiteljstva, potaknute utopijskim ateističkim ideologijama, bile totalitarne», onda totalitarizme detektira kao skup zamjenskih, svjetovnih «teologija», niklih na paradigmi judeokršćanskog mesijanizma, pa je «smrt Boga» korelativna i «smrti

Mihail Bakunjin
“Gotovo je s božjim kraljevstvom, vrijeme je za kraljevstvo čovjeka!”

čovjeka» u tako postavljenim utopijama. Bakunjinov poklič: «Gotovo je s božjim kraljevstvom, vrijeme je za kraljevstvo čovjeka!», parolaški je sažetak perverzije u kojoj totalitarizmi niču kao pretenciozna povijesna konkretizacija transcendencije, kao «kraj povijesti» u umišljenom zemaljskom raju gulaga, konclogora i prosvijećenog napretka nasilnim koloniziranjem «nižih rasa» trećega svijeta. Kršćanski teolog ili pisac, kakav je i Harris uostalom, slijedom vlastite vjere kako u istočni grijeh tako i u eshatološku nadu «novog neba i nove zemlje» koji su Božje, a ne ljudsko djelo, po naravi je stoga «politički realist» kako je to sjajno eksplicirao američki teolog R. Niebuhr u knjizi «*Moralan čovjek i amoralno društvo*». Naime, odbijajući bilo kakvu mogućnost «savršenog društva», kršćaninov se politički realizam očituje u prihvaćanju demokracije kao «najboljeg od svih najgorih sustava» s konceptom laiciteta, koji će zagovarati ne «slobodu od vjerovanja» već «slobodu vjerovanja». Drugim riječima, (od pisca ovih redaka mora se očekivati ovakva vrsta «pristranosti»), gdje se protjera božanski Bog, na Njegovo se mjesto umah uguraju zemaljski surogati u obliku totalitarizama i njihovih vođa, «mesija». Ateizam je (bio), u tom smislu, plodno tlo za totalitarizme (kao što je teizam to bio za autoritarne vlade), čak ih je i generirao naivno, vjerujući, da će «ubojsvo Boga» automatski pozemljare osloboditi krvožednih žvalja novih «mesija» u obliku raznih brkatih, bradatih ili operetnih diktatora.